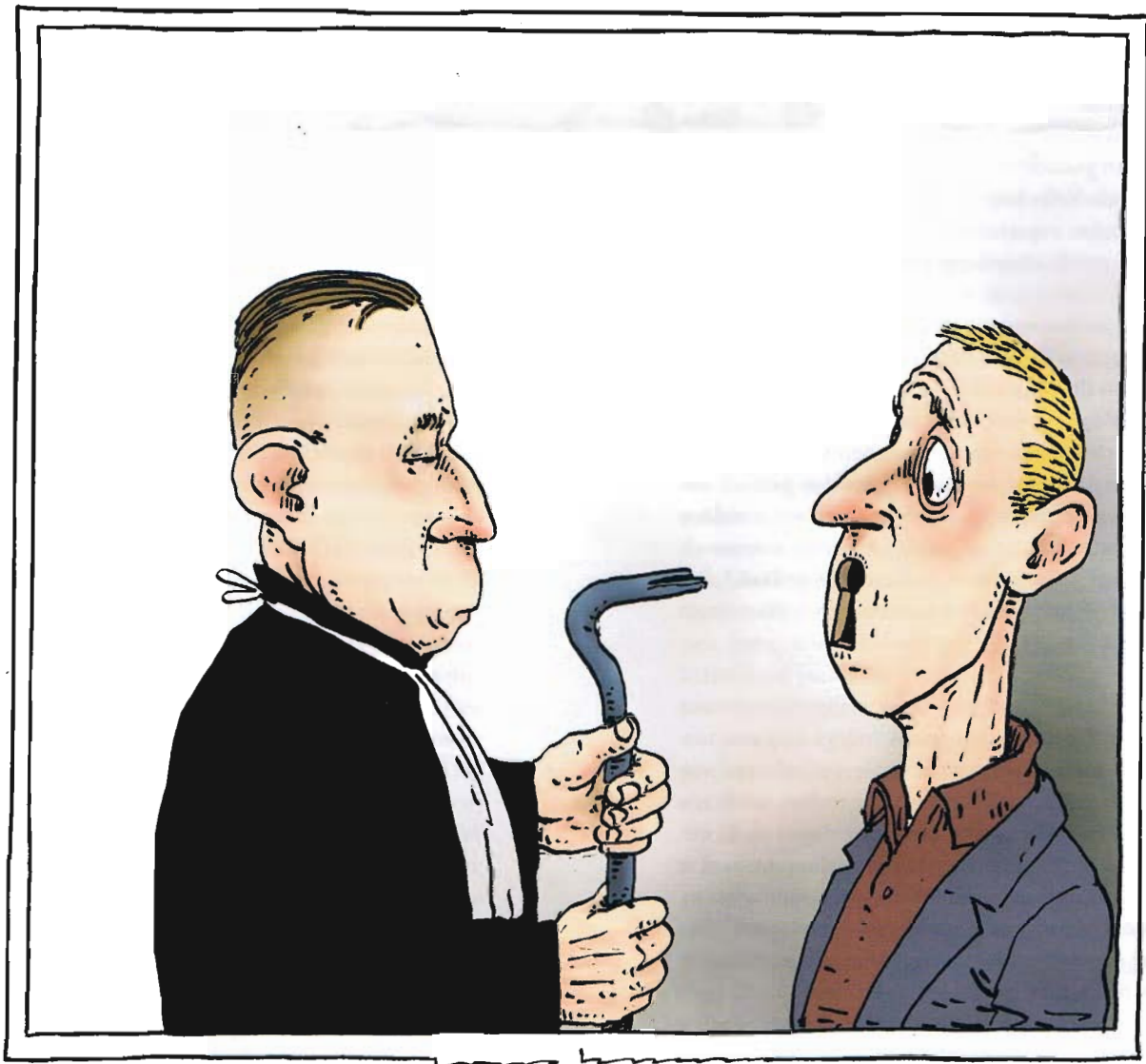
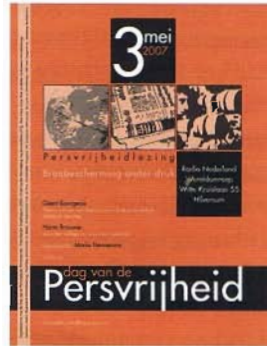

Bronbescherming onder druk

MOET HET VERSCHONINGSRECHT VAN JOURNALISTEN IN DE WET VERANKERD WORDEN? DEZE VRAAG STAAT CENTRAAL IN EEN VERKENNENDE RAPPORTAGE, OP 3 MEI, DAG VAN DE PERSVRIJHEID, GEPUBLICEERD. DE OPINIES EN ERVARINGEN VAN TIEN JOURNALISTEN EN BETROKKENEN VORMEN DE BASIS VAN DIT RAPPORT. DAARNAAST HEEFT DE NVJ PER DIGITALE ENQUÊTE DE MENINGEN GEPEILD VAN LEDEN EN HOOFDREDACTEUREN.

Stella Braam en Astrid van Unen

Illustratie
Joep Bertrams

◆ 'Wij willen een verklaring van je.' Met die woorden verschenen twee rechercheurs voor de huisdeur van Robert Bas, journalist van het NOS Journaal. Het was op een ochtend in 2004. 'Die heb ik even binnengelaten en achtergelaten bij de hond, zodat ik kon afdouchen en mijn collega Lex Runderkamp waarschuwen', zegt Bas. 'Aan de redactie heb ik om actie gevraagd. Daarna heb ik ze het huis uitgezet. Ze wilden een verklaring, maar ik heb gezegd: dat mag niet van de hoofdredacteur, want dat brengt de journalistiek en het werk van de NOS in gevaar en het gaat om iets heel relevants, namelijk bronbescherming. Hans Laroës (hoofdredacteur NOS Journaal, red.) heeft vervolgens een fax gestuurd naar Leo de Wit, hoofdofficier van de politie in Amsterdam. Die zei dat het allemaal een misverstand was, want de rijksrecherche had het op eigen houtje gedaan. De hoofdofficier was in elk geval niet op de hoogte.'

Het is een van de voorbeelden die het hart van de rapportage 'Bronbescherming onder druk in Nederland' vormen: de verhalen van vijf journalisten die bij het uitoefenen van hun functie in aanvaring kwamen met politie en justitie. Zij werden onder druk gezet om hun bronnen te onthullen, raakten verwickeld in (juridische) procedures, werden afgeluisterd en geschaduwd en soms zelfs gegijzeld. Ondanks alles hielden zij de rug recht.

Een paar jaar geleden las misdaadverslaggever John van den Heuvel van De Telegraaf in procesverbalen dat hij gevolgd is en geobserveerd. 'Het gebeurde in het Bouterse-onderzoek en in het onderzoek naar corrupte rechercheurs. Via de telefoon hadden ze gehoord dat er afspraken gemaakt werden. Die zijn toen geobserveerd, evenals een gesprek dat ik met de Hells Angels had.' Zelfs zijn belastinggegevens zijn nagetrokken, omdat justitie vermoedde dat de misdaadverslaggever op de loonlijst van de maffia stond.

Gert Bielderma, directeur en hoofdredacteur van Omroep Brabant, werd in 2005 een half uur in de studio aangehouden, nadat beelden van rellen in de Graafsewijk in Den Bosch waren uitgezonden. 'Justitie wilde al ons filmmateriaal bekijken om te zien of er relschoppers op stonden die stenen gooiden en foute dingen deden. De aanleiding was dat wij aangifte hadden gedaan van vernieling van een van onze camerawagens. Toen wij vertelden dat wij nooit ruw materiaal afstaan, zeiden zij: "Hoe kunnen wij dan onderzoek doen? Jullie hebben zelf aangifte gedaan." Dat heeft niets met het afstaan van het materiaal te maken, maar daar schermden ze wel mee.'

Tot gijzeling kwam het bij Koen Voskuil, toenmalig redacteur van Sp!ts. Hij schreef in 2000 samen met een collega over een toevallige, maar zeer bijzondere wapenvondst die niet helemaal volgens het justitiële boekje zou zijn gegaan. De rechter wilde zijn bron, Voskuil weigerde en belandde zeventien dagen in de cel. 'Dat was heel onwerkelijk. Je wordt afgevoerd uit de rechtszaal, je moet je persoonlijke bezittingen afgeven, je broekriem afstaan, veters uit je schoenen, zodat je jezelf niet kunt ophangen. Dan kom je in een cel van anderhalve bij anderhalve meter, zonder ramen, onder de rechtszaal, de bunker in Osdorp. Ik had geen benul meer van tijd. Ben even in slaap gedommeld en daarna naar het Huis van Bewaring gebracht, in de Havenstraat in Am-

sterdam. Daar moest ik me douchen. Ik kreeg lakens en een kussensloop mee en werd naar de cel gebracht. Op het moment dat ik arriveerde, hadden de gedetineerden lunchpauze. Daar sta je dan, tussen criminelen.'

Ook Bart Mos werd, samen met collega Joost de Haas van De Telegraaf, getraakteerd op een kort verblijf binnen de gevangenis-muren. Zij hadden staatsgeheime stukken van de AIVD in handen gekregen en daarover gepubliceerd. Wat volgde, was een aaneenschakeling van verhoren, onder druk gezet worden en ten slotte een driedaagse gijzeling. Mos verhaalt over de gang naar de gevangenis: 'Vervolgens werd ik naar een buitengewoon smerig cellenblok gebracht. Het zag eruit alsof er de afgelopen veertig jaar niks meer aan gedaan was: een cel van twee bij drie met een open toiletpot. Ergens bovenin zat een piepklein raam. Het stonk er zwaar naar urine en er was overduidelijk lange tijd niet schoongemaakt.'

In opdracht van de NVJ is onderzocht of het hier om incidenten gaat of dat er sprake is van een neerwaartse spiraal in de relatie tussen journalistiek en overheid, met name politie en justitie.

Worden journalisten vaker dan pakweg vijf jaar terug, 'gebruikt' in de opsporing? Is er sprake van 'journalistiek' waarbij journalistiek en opsporingsapparaat met elkaar verweven dreigen te raken? Is de vrijheid van nieuwsgaring in het geding, bijvoorbeeld omdat journalisten afgeluisterd (kunnen) worden? Gaat men vaker over tot dwangmiddelen tegen journalisten, zoals het in beslag nemen van ruw beeldmateriaal? Blijkt bronbescherming zoals die nu geregeld is een wassen neus?

De vijf geïnterviewde journalisten geven in de verkennende reportage antwoord op bovenstaande vragen, zoals ook vijf betrokkenen op dit terrein: Harm Brouwer, voorzitter van het College van procureurs-generaal van het OM (Openbaar Ministerie); Fred Teeven, oud-officier van justitie, momenteel VVD-Kamerlid; Johan Remkes, oud-minister van Binnenlandse Zaken, nu Kamerlid voor de VVD, professor Gerard Schuijt, specialist mediarecht en Bas Le Poole, advocaat die sinds 1983 journalisten bijstaat.

Alle geïnterviewden menen eensgezind dat het inzetten van dwangmiddelen tegen journalisten, zoals inbeslagneming van (beeld)materiaal, afluisteren en gijzeling, slechts zeer terughoudend mag gebeuren. 'Journalisten zijn er niet om mee te werken aan opsporing', verwoordt Harm Brouwer treffend. Zulke zware middelen mogen alléén worden ingezet als er zeer zware misdrijven in het spel zijn, zoals een op handen zijnde moord of terroristische aanslag, is de unanieme mening. Ze zijn het ook eens over de gijzeling van Bart Mos, Joost de Haas en Koen Voskuil: dit had nooit mogen gebeuren.

Moet het verschoningsrecht voor journalisten in de wet worden vastgelegd? De tegenstanders achten de huidige situatie voldoende. Harm Brouwer noemt het een 'Pyrrusoverwinning' als er toch een wettelijke verankering van bronbescherming komt. 'We hebben het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens (EVRM) en artikel 10, lid 2, vrijheid van meningsuiting, waaronder de vrije nieuwsgaring valt. (...) Jullie snijden in het eigen vlees als je het wel zou willen. Ik zie zo vaak dat

mensen iets per wet willen regelen, maar wettelijke regelingen kennen ook hun beperkingen. Je zult in die wet niet iedere casus kunnen vastleggen.'

Specialist mediarecht Schuijt beschouwt de uitspraak van het Europese Hof in de zaak Goodwin uit 1996 als een doorbraak. 'Mijn stelling is: de beste perswet is géén perswet. Als je zoiets gaat regelen, gaat de wetgever al gauw een aantal zaken met de ene hand terugnemen van wat hij met een pink van de andere hand geeft. Dat kan heel onwenselijk zijn.'

Ook VVD-Kamerlid Remkes vindt dat journalisten voldoende beschermd worden. 'Er zal nooit een regeling komen waarin het verschoningsrecht of bronbescherming absoluut is', zegt hij, 'of waarin een absoluut verbod van bijzondere inlichtingenmiddelen wordt opgenomen. Daarom is het de vraag of een wettelijke regeling beter is dan de huidige situatie.'

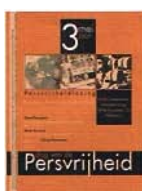
De vijf journalisten in deze rapportage zijn stuk voor stuk voorstander van een wettelijk verankerd verschoningsrecht. Bas wijst op de kwetsbaarheid van de freelance journalist. 'Voor mij maakt het niet uit, maar een freelancer die geen grote organisatie achter zich heeft, of een regiojournalist die zich sneller geïntimideerd voelt, voor hen zou ik die wet willen hebben. Want als één journalist bezwijkt voor de druk, heeft dat gevolgen voor onze hele beroepsgroep.'

Voskuil is ook voorstander. Hij refereert aan het feit dat hij in 2000 de eerste gegijzelde journalist was in twintig jaar. In de laatste vijf jaar zijn er echter drie keer journalisten gegijzeld. 'Tot voor kort dacht ik dat mijn gijzeling een dwaling van het recht is geweest. Maar nu is er sprake van een tendens.' Hij vindt dat ook in een wet moet staan onder welke omstandigheden journalisten mogen worden afgeluisterd.

Mos heeft een soortgelijke mening: 'Ik ben uit de gevangenis gekomen, omdat de rechter vond dat die gijzeling niet eerlijk was. Ik ben uiteindelijk voldoende beschermd, maar ik denk dat het verschoningsrecht wettelijk verankerd moet worden. Dan had die rechter-commissaris waarschijnlijk niet besloten om ons te gijzelen.' Ook Bielderman is voorstander: 'Aan het zwijgrecht om bronnen te beschermen, wordt gemorrelt. Ze proberen de grenzen te verkennen en het is goed om die vast te leggen. We hebben tenslotte ook een klokkenluiderwetgeving.'

Misdaadverslaggever Van den Heuvel pleit, naast invoering van een Wet op bronbescherming, voor het instellen van een meldingscommissie. Daar zou het OM verplicht dwangmiddelen tegen journalisten moeten melden. Dan blijft er zicht op het waarom en hoe vaak welke dwangmiddelen tegen journalisten worden ingezet, en welke gevolgen dit heeft gehad.

Advocaat Le Poole ziet een wet als extra slot op de deur. Het gebrek aan wettelijke bescherming van journalisten leidt nu tot willekeur, stelt hij. 'Het is op basis van de jurisprudentie en die wordt soms verschillend uitgelegd. Ik zie in mijn praktijk rechters die van de huidige jurisprudentie niet zo goed op de hoogte zijn en het besluit nemen om een journalist achter de tralies te zetten. Daarom vind ik dat er een wettelijke regeling zou moeten komen. Ik zou hopen dat als er een wet is, ze iets terughouden-der worden.'

VVD-Kamerlid Teeven is voorstander onder voorwaarde dat de NVJ een register van journalisten gaat bijhouden. 'Je zou kunnen zeggen: we geven alleen bronbescherming aan mensen die ingeschreven staan bij de NVJ. Dat kan wel lastig zijn, maar anders heeft iedereen die een stukje op internet schrijft bronbescherming. Advocaten vallen ook onder een vrije beroepsgroep en die staan ingeschreven bij de Balie. Ik zou niet weten hoe je het anders moet oplossen.'

Alle journalisten zeggen goed ondersteund te zijn door hun hoofdredacties en de NVJ. Dat is ook nodig. Zij hopen dat er aandacht komt voor een beter gegarandeerde bronbescherming voor de hele beroepsgroep. Uit de interviews zijn een aantal tips naar voren gekomen die tot aanbeveling strekken:

Het zou goed zijn als alle kleine en grotere incidenten bij individuele journalisten en/of hun redacties, *structureel worden geregistreerd*. Weliswaar wordt op de website VillaMedia een dossier bijgehouden, maar het bestaan hiervan is onvoldoende bekend. Met incidenten wordt hier bedoeld: alle aanvaringen tussen de overheid (politie en justitie) en de journalistiek, daar waar het gaat om bronbescherming en dwangmiddelen.

In het verlengde hiervan: het instellen van een goed zichtbaar *meldpunt* (door de NVJ) voor de in deze reportage omschreven confrontaties, kan een mogelijkheid zijn om zicht te krijgen op allerlei vormen van 'journalistitie' in de alledaagse praktijk. Een dergelijk meldpunt kan ook ondersteuning bieden aan journalisten en redacties die te maken krijgen met ongewenste inmenging van de overheid.

Het verzoek van journalisten om hun *bronbescherming* in de wet te verankeren, moet serieus worden genomen – ondanks alle angels die een dergelijke wet kan bevatten. Vergelijking met de ons omringende landen waar bronbescherming wel bij wet is vastgelegd, kan waardevol zijn. De door de NVJ gestarte verkenning met leden van de Tweede Kamer over een wetsontwerp lijkt zinvol.

De NVJ moet haar leden beter *voorlichten* over wat te doen bij ongewenste inmenging van de overheid. Een mogelijkheid is een handleiding te publiceren. Tegelijkertijd blijkt er bij de overheid politie, lagere rechters en justitie de nodige kennis over dit onderwerp te ontbreken, ook hier zou betere voorlichting over bestaande rechten van journalisten op zijn plaats zijn.

Onderzoek de optie om een '*meldingscommissie*' in het leven te roepen, een commissie waar het OM dwangmiddelen jegens journalisten moet melden.

Journalisten staan voor een gezamenlijke uitdaging: hoe kunnen we de vrijheid van nieuwsgaring en bronbescherming waarborgen, in een klimaat waarin 'gescoord' moet worden, zowel in journalistieke als in opsporende kringen? De verkennende reportage 'Bronbescherming onder druk in Nederland' is bedoeld als bescheiden opmaat naar een breder debat in journalistiek, politiek en samenleving over bronbescherming voor journalisten. Zijn er (wettelijke) maatregelen nodig, en zo ja: welke kunnen dan de vrijheid van nieuwsgaring en bronbescherming waarborgen?

Gerard Schuijt: 'Mijn stelling is: de beste perswet is géén perswet'

Onwelgevallige berichtgeving en dreigbrieven

De digitale enquête die de NVJ onder leden en hoofdredacteuren heeft gehouden, heeft te weinig respons opgeleverd om er De Mening uit te ventileren. Slechts 382 van de bijna 8000 NVJ-leden hebben de vragenlijst ingevuld, evenals acht van de 100 hoofdredacteuren, die bij het Genootschap van Hoofdredacteuren zijn aangesloten. De resultaten geven dus slechts een indruk van de meningen en ervaringen van journalisten en hun bazen.

'Er zijn voldoende wetten om de journalistieke vrijheid te waarborgen, alleen vinden agenten ter plaatse vaak dat zij boven de wet staan', schrijft een lid, dat vindt dat hij onvoldoende beschermd wordt tegen oneigenlijke inmenging van de overheid bij het uitoefenen van zijn vak. 38 procent van de respondenten is het met hem eens, 52 procent niet. Bij de hoofdredacteuren ligt het antwoord 50/50.

'Een gemeente zond brieven naar geïnterviewden met de mededeling dat ze niet meer met de pers mogen praten, omdat dat anders problemen oplevert voor hun relatie met de gemeente.' Dit voorbeeld gaf een lid ter illustratie van druk, inmenging of tegenwerking door de overheid. 34 Procent van de leden heeft hier de laatste jaren zelf mee te maken gehad bij het uitoefenen van hun vak. Bij de hoofdredacteuren is het percentage 50 procent.

Een kleine minderheid, 18 procent, van de respondenten heeft in de afgelopen vijf jaar een verzoek van politie of justitie gekregen om een of meerdere bronnen te onthullen. Van deze groep heeft 87 procent hieraan (onder druk) gehoor gegeven. Eén hoofdredacteur is gevraagd om bron(nen) te onthullen. Hij schrijft: 'Rondom de affaire Moskovicz zijn toen stukken uit zijn kantoor via Nova uitgelekt. Verantwoordelijk verslaggever is gehoord door Rijksrecherche.'

Eén hoofdredacteur heeft de laatste jaren te maken gehad met een verzoek van de overheid om foto-, video- of bronnenmateriaal af te geven. Van de NVJ-leden blijkt 14 procent hiermee te maken te hebben gehad. 38 procent van deze 14 procent geeft toe hieraan (onder druk) gehoor te hebben gegeven. Meestal gaat het om een verzoek of vordering om ruw (beeld)materiaal af te staan naar aanleiding van rellen, overvallen of tv-opnames.

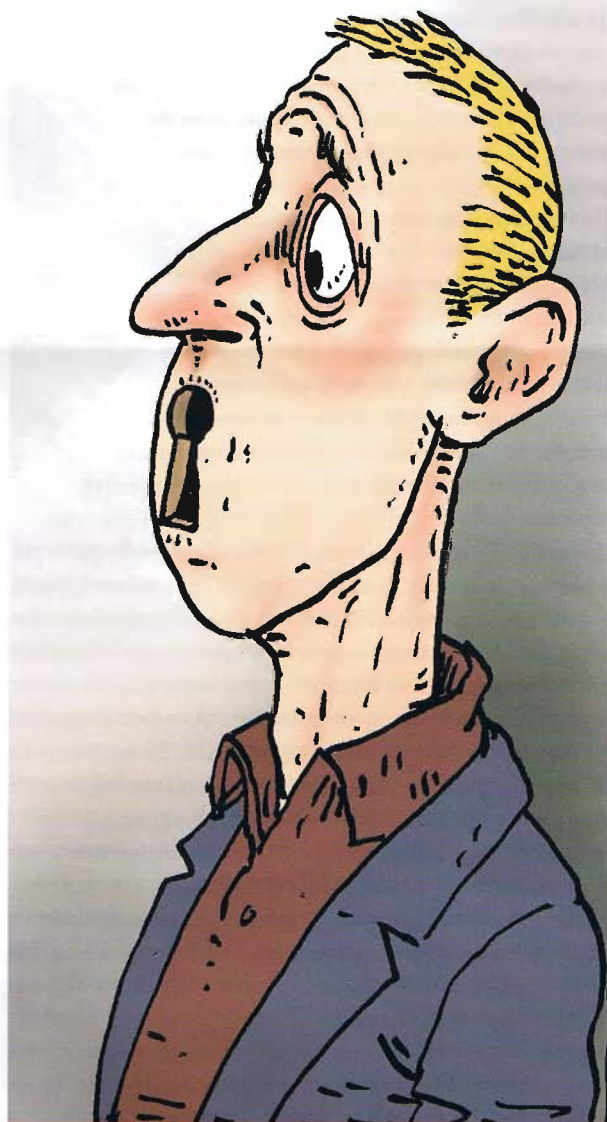
'Onwelgevallige berichtgeving levert dreigbrieven op en zelfs brieven aan de hoofdredactie met het verzoek om mij te "corrigeren". Het gaat dan niet om evidente missers of fouten, maar puur om berichtgeving die een bestuurlijk of politiek proces in de war schopt', schrijft een lid. 39 procent voelt zich belemmerd door de overheid, of heeft zich de laatste jaren soms belemmerd gevoeld bij de vrijheid van nieuwsgaring, 60 procent niet.

Vijf hoofdredacteuren hebben de indruk dat journalisten op hun redactie zich belemmerd voelen bij de vrijheid van nieuwsgaring.

◆

Koen Voskuil: 'Tot voor kort dacht ik dat mijn gijzeling een dwaling van het recht is geweest. Maar nu is er sprake van een tendens'

◆

Het verkennende NVJ-onderzoek 'Bronbescherming onder druk in Nederland' werd mede gefinancierd door het Bedrijfsfonds voor de Pers. Download het hele onderzoek op: www.persvrijheid.nl of www.villamedia.nl
Organisatoren van de Dag van de Persvrijheid: Persmuseum, Nederlandse Dagbladpers (NDP), Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ), Free Voice, Press Now en Radio Nederland Wereldomroep.

Sponsors: Radio Nederland Wereldomroep, Stichting Democratie en Media, Bedrijfsfonds voor de Pers, Koninklijke Wegener NV, Gemeente Hilversum, De Gooi- en Eemlander, ANP Pers Support en Stichting MediaDebat.

Dit katern werd mede mogelijk gemaakt door drukkerij Senefelder Misset.